

שלוש שנים לאחר "מבצע צוק איתן": 28 אירועים החשודים כפשעי מלחמה; 0 כתבי אישום

מ-7 ביולי עד 26 באוגוסט 2014, במשך 51 ימים, ניהלה ישראל מתקפה צבאית על עזה שכונתה "מבצע צוק איתן". אלפיים מאתיים חמישים ואחד (2251) פלסטינים נהרגו במבצע, רובם המכריע אזרחים, ומתוכם 299 נשים ו-551 ילדים. עוד הותירה המתקפה הרס רחב היקף – 18,000 בתים חרבו ונהרס רכוש אזרחי נוסף ובתוכם בתי חולים ותשתיות חיוניות.¹

בשיתוף עם מרכז אל-מיזאן לזכויות אדם (עזה), הגיש מרכז עדאלה סדרת תלונות לפרקליט הצבאי הראשי (פצ"ר) וליועץ המשפטי לממשלה בדרישה לפתוח בחקירות עצמאיות בגין חשדות להפרה של המשפט הבינלאומי ההומניטרי, משפט זכויות האדם הבינלאומי והמשפט הבינלאומי הפלילי במהלך המתקפה ב-2014, ולהעמיד לדין פלילי את מבצעייהן.

אולם שלוש שנים מתום המתקפה, הטיפול בתלונות בידי הרשויות בישראל הוכיח את מה שהתברר כבר הרבה קודם, מניסיון קודם עם המערכת הישראלית – ישראל אינה מעוניינת לקיים חקירות עצמאיות ואמיתיות של חשדות לפשעי מלחמה, ואינה ממצה את הדין עם מבצעייהן כפי שדורש המשפט הבינלאומי.² גם לאחר הקמתו של מנגנון הבירור המטכ"לי שמטרתו הייתה לשפר את מנגנוני הבדיקה והחקירה של הצבא, מסקנה זו עומדת בעינה.

ועדת החקירה העצמאית של האו"ם לחקר אירועי העימות בעזה ב-2014 (UN Commission of Inquiry, Col) שפרסמה את דוח ממצאיה ביוני 2015, חקרה ומצאה האשמות מבוססות להפרות שיטתיות ורחבות היקף של המשפט הבינלאומי במהלך "מבצע צוק איתן" ב-2014, והביעה חשש חמור שחלק מההתקפות שביצע הצבא הישראלי מהוות פשעי מלחמה.³ עוד העלתה ועדת האו"ם ספקות של ממש ביחס לרצינותם של מנגנוני החקירה הישראליים.⁴

שלוש שנים מתום "מבצע צוק איתן" ושנתיים מאז פורסם דוח ועדת החקירה של האו"ם (Col), ברור שההמלצות המופיעות בו מצטרפות לרשימה ארוכה של המלצות שהוציא האו"ם ואשר אינן מיושמות ובסופו של דבר ישראל מתעלמת מהן. ההתעלמות מיישום אותן המלצות מאפשר את המשך הפרת המשפט הבינלאומי ההומניטרי והמשפט הבינלאומי הפלילי מצד ישראל תוך מתן חסינות מלאה למבצעי העבירות.

דוח קצר זה מתייחס אל המגבלות של מערכת החקירה הישראלית וכשליה במיצוי הדין עם מפרי הדין הבינלאומי באופן חמור במהלך "מבצע צוק איתן", ואל חוסר הרצון המובהק שלה לעשות צדק עם הקורבנות ולערוב כנדרש שהפרות אלה לא יישנו. הדוח מתאר את התלונות הפליליות שהגישו מרכז עדאלה ומרכז אל-מיזאן לזכויות אדם לרשויות בישראל ואת אופן ניהולן, תוך הצגת שלושה מקרים שהפצ"ר הורה על סגירתם וההשגות שהוגשו ליועץ המשפטי לממשלה נותרו בלא מענה עד היום. כמו כן, הדוח דן במנגנון הבירור המטכ"לי החדש ובמגבלותיו, באי שיתוף הפעולה מצד ישראל ובחוסר היענותה להמלצות גופי זכויות אדם של האו"ם ואי יישומן, ולבסוף מנתח את החסמים הרבים המובנים במערכת הישראלית ומאפשרים לה להנציח את חסינותה.

¹ ר' דוח המשרד לתיאום פעילות הומניטארית של האו"ם (OCHA), "Key figures on the 2014", [hostilities: gaza.ochaopt.org/2015/06/key-figures-on-the-2014-hostilities/](http://hostilities.gaza.ochaopt.org/2015/06/key-figures-on-the-2014-hostilities/). ארבעה ארגוני זכויות אדם פלסטיניים, אשר עקבו אחר ותיעדו את אירועי המתקפה, דיווחו על הריגתם של 2,219 אנשים, מהם 299 נשים ו-556 ילדים. לדוח מאפריל 2015: <http://mezan.org/en/post/21255>.

² ר' המסמך שהגיש מרכז עדאלה לוועדת האו"ם לחקר אירועי העימות בעזה ב-2014, בינואר 2015, <https://www.adalah.org/he/content/view/8429>.

³ ר' דוח ועדת האו"ם לחקר אירועי העימות בעזה ב-2014 (Col), מיוני 2015, <http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/HRC/ColGazaConflict/Pages/ReportColGaza.aspx>.

⁴ שם, סעיף 633.

תלונות שהוגשו לפרקליט הצבאי הראשי וליועץ המשפטי לממשלה

מיולי עד ספטמבר 2014 הגישו עדאלה ואל-מיזאן במשותף תלונות לפצ"ר וליועץ המשפטי לממשלה בהתייחס אל 28 אירועים של הפרה לכאורה של המשפט הבינלאומי ההומניטרי ומשפט זכויות האדם הבינלאומי לזכויות אדם במהלך "צוק איתן". הארגונים דרשו שהרשויות יפתחו בחקירות פליליות עצמאיות לכל אחד מהמקרים ויעמידו לדין כל מי שיימצא אחראי להם.

המקרים עסקו באירועים חמורים שהסתיימו בהריגתם ופציעתם של אזרחים פלסטינים רבים, ביניהם נשים וילדים, והרס מאסיבי של רכוש אזרחי במהלך ההתקפות. קיימות ראיות מבוססות המצביעות על הפרות קשות לעקרונות ההבחנה והמידתיות, מה שעלול להיחשב פשע מלחמה. לרוב כללו אירועים אלה מקרים של:

- התקפות ישירות על מבני מגורים שהסתיימו בהריגתם ופציעתם של אזרחים רבים;
- התקפות ישירות על ילדים (כמו ילדי משפחת בכר על החוף וילדי משפחת שחיבר שהאכילו יונים על גג הבית);
- התקפות ישירות על חמישה בתי ספר של סוכנות הסעד והתעסוקה של האו"ם (אונר"א) ששימשו מקלט לאזרחים;
- הפגזת מסגדים, בתי חולים ומקלט לנכים;
- התקפה של תשתיות אזרחיות ועובדי עירייה שעסקו בתיקון.

בטבלה מטה מפורט השלב שבו מצויות החקירות של התלונות שהוגשו, בהסתמך על דברי הפצ"ר:⁵

תגובת הצבא	לא נפתחה חקירה	תיק החקירה נסגר	עדיין נבחנת על ידי מנגנון הביורור המטכ"לי	עדיין נחקרת בידי מצ"ח	אין תגובה נכון להיום
מספר התיקים/מקרים	13 (שני עררים תלויים ועומדים)	1 (ערר תלוי ועומד)	6	2	6

מהנתונים עולה ששלוש שנים אחרי המתקפה על עזה, 46.4% מהתלונות שהגישו עדאלה ואל-מיזאן (13 מתוך 28) והועברו לבדיקת מנגנון הביורור המטכ"לי נסגרו מבלי לפתוח בחקירה פלילית או לנקוט בצעדים נוספים כלפי מי מהמעורבים באירועים. 43% מהתלונות (12 מתוך 28) עדיין נבדקות על ידי מנגנון הביורור המטכ"לי או שלא התקבלה בהן כל תשובה.

בנוסף על התלונות לעיל אשר הוגשו על ידי מרכז עדאלה ומרכז אל-מיזאן במשותף, במהלך מבצע "צוק איתן" מרכז אל-מיזאן הגיש 105 תלונות נוספות לפצ"ר וליועץ המשפטי לממשלה. 94 מאותן תלונות הוגשו לפצ"ר בהתייחס לאירועים שבהם הותקפו אזרחים או רכוש אזרחי, או בגין מעשי ביזה או עינויים והתעללות בעצורים. יתרת 11 התלונות הוגשו למבקר תלונות נחקרים בשב"כ (מבת"ן) ביחס לאירועים של עינויים והתעללות מצד חוקרי השב"כ.

נכון להיום, לאל-מיזאן דווח על סגירתן של 26 תלונות, שתיים מהן סגר השב"כ ו-24 הפצ"ר. מהאחרונים, רק ב-11 נפתחה חקירה פלילית, שבמהלכה מסרו שבעה קורבנות עדות למשטרה הצבאית במחסום ארז. אלה הם התיקים היחידים (11%) שבהם התלונות הגיעו בכלל לכדי חקירה פלילית וכולם נסגרו בעילה של "חוסר ראיות". ראויה לציון העובדה שכל אותם מקרים בהן נפתחה חקירה עסקו במעשי ביזה או עינויים והתעללות בעת מעצר. הפצ"ר לא חקר ולו מקרה בודד של התקפות נגד אזרחים או רכוש אזרחי. זאת ועוד, הפרקליטות הצבאית לא שלחה לאל-מיזאן מידע על קבלה או הטיפול ב-9 מהתלונות, ולכן לא קיים כל מידע אודות תיקים אלה ואם בכלל הם מטופלים על ידי הפצ"ר.

⁵ רשימה מפורטת ומעודכנת של כל התלונות שהגיש עדאלה לפצ"ר ולפרקליט המדינה ומצב הטיפול בהן.

בסיכומו של עניין, הרשויות בישראל לא השכילו לחקור את רוב המקרים מהם עולה חשש כבד להפרות חמורות של המשפט הבינלאומי, ועד היום לא הוגש אפילו כתב אישום אחד. בולטת העובדה שמ-14 התלונות אשר הוגשו על ידי עדאלה ואלמיזאן ושבהן אכן נפתחה חקירה, 11 עוסקות בביזה שביצעו חיילי הצבא הישראלי ועיבוים/התעללות באזרחים במתקני מעצר צבאיים. עובדות אלה מצביעות על ההתמקדות המגמתית ברמה הנמוכה והשולית של הפשיעה, אף שקיים מידע על פשעים חמורים שביצעו פקידים וקצינים רמי דרג.

מנגנון הברור המטכ"לי

לטענת הצבא, מנגנון הברור המטכ"לי, שהוקם אחרי "מבצע צוק איתן", הוא תוצר של מאמצי המדינה ליישם את המלצותיה של הוועדה הציבורית בראשות שופט בית-המשפט העליון (בדימוס) יעקב טירקל ("ועדת טירקל") משנת 2013. ועדת טירקל הוקמה על ידי ממשלת ישראל ב-2010 בין היתר על מנת לבחון את המנגנונים של ישראל לחקירת הפרות של המשפט הבינלאומי ההומניטרי על ידי הצבא הישראלי.⁶

מטרת מנגנון הברור המטכ"לי היא לאסוף נתונים וחומרים רלוונטיים רק בנוגע ל"אירועים חריגים" שהתרחשו במהלך "צוק איתן", במקרים שבהם הפצ"ר החליט ש"יש צורך במידע נוסף".⁷ החומרים האלה אז מופנים אל הפצ"ר, המוסד שמכריע אם תיפתח חקירה פלילית של המקרים או לא. באופן תיאורטי, היה על מנגנון הברור המטכ"לי לפעול במהירות, תוך שמירה על מסגרת זמן שתהיה סמוכה ככל האפשר לאירוע הנידון, כדי להבטיח חקירה יעילה ומיידית. בפועל, הטיפול ברוב התלונות שהוגשו נמצא בהקפאה בשלב הבדיקה המקדימה של המנגנון הברור המטכ"לי, בעוד שרוב התלונות נסגרות לאחר שלב הבדיקה של מנגנון הברור המטכ"לי מבלי לפתוח בחקירה ו/או להעביר ולחשוף חומרי חקירה כנדרש.

ביום 24 אוגוסט 2016, הפרקליטות הצבאית הוציאה לתקשורת עדכון מס' 5 לגבי החלטות הפצ"ר באשר לאירועים חריגים שהתרחשו במהלך "מבצע צוק איתן". העדכון התייחס ל-13 מקרים אשר הורה הפצ"ר על סגירתם מבלי לפתוח בחקירה פלילית. מאז, לא פורסם כל עדכון נוסף לעיתונות ועדכון מס' 5, שפורסם לפני שנה, הוא המסמך הציבורי האחרון שהפרקליטות הצבאית פרסמה.

העדכון בעצמו, אשר פורסם שנתיים מתום המתקפה, והמספרים שמסר הפצ"ר מצביעים בעליל על הפרת החובות הקבועות במשפט הבינלאומי ועל העדר נכונות להעמיד לדין את האשמים בהן. בעדכון זה נמסר, שבפרקליטות הצבאית התקבלו 500 תלונות ביחס ל-360 אירועים שהתרחשו במהלך "מבצע צוק איתן". מתוכם הועברו 220 למנגנון הברור המטכ"לי, מהם 80 (36%) הורה הפצ"ר על סיום הטיפול ללא פתיחה בחקירה פלילית, ו-133 (60%) עדיין נבדקים בידי מנגנון הברור המטכ"לי. שבעה אירועים בלבד מה-360 (2%) שבגינם הוגשו תלונות הובילו לפתיחה בחקירה פלילית. מאלה, לגישת הפרקליטות הצבאית, שישה עדיין נחקרים, ואילו תיק אחד – האירוע בו נהרגו ארבעת הילדים בני משפחת בכר, המתואר להלן – נסגר.

במקרים רבים שבהם החליט הפצ"ר שאין מקום לפתוח בחקירה, היינו הורה על סיום הטיפול באירוע ללא נקיטה בצעדים נוספים, עדאלה ואל-מיזאן ביקשו את חומרי החקירה שעליה התבסס הפצ"ר בהחלטתו, לרבות עותקים מהצהרות של עדים וראיות אחרות שנאספו. להלן, קיצורה של תגובת הפצ"ר:

- קבלת החומרים שנאספו על ידי מנגנון הברור המטכ"לי וחומרים מודיעיניים שונים, אינה אפשרית, הן מהטעם שמדובר בחומרים חסויים על פי דין, והן מהטעם שמדובר בחומרים מסווגים על פי טיבם;
- בחלק מהאירועים שבנידון הליכי התקיפה עלו בקנה אחד עם הוראות הדין הישראלי וכללי המשפט הבינלאומי (טיעונים אלה נוסחו במעורפל ולא כללו ראיות תומכות);

⁶ נייר עמדה של עדאלה אודות דוח ועדת טירקל, חלק II, מאת עו"ד פאטמה אלעג'ו ממרכז עדאלה (אנגלית), adalah.org/uploads/oldfiles/Public/files/English/Publications/Articles/2013/BriefingPaper-Turkel-II-El-Ajou.pdf

⁷ דוח ועדת האו"ם לחקר אירועי העימות בעזה-2014 (Col), סעיף 612. בהערה 6, סעיף 32, העירה נציבה עליון לזכויות האדם של האו"ם על טווח הפעולה המוגבל של המנגנון הזה.

- מנגנון הבירור המטכ"לי לא מצא צורך בתחקור עדים שאינם משתייכים לכוחות הביטחון לשם גיבוש תמונה עובדתית מלאה והפצ"ר לא מצא צורך בכך לשם קבלת החלטה.

מקרה לדוגמה – התקפות שבוצעו על בתי ספר של סוכנות הסעד והתעסוקה של האו"ם (אונר"א) עת שימשו מקלטים לאזרחים

בנובמבר 2014, החליט מזכ"ל האו"ם להקים ועדת חקירה פנימית של האו"ם (UN Board of Inquiry), בכדי לבחון ולחקור את האירועים שהתרחשו במהלך "מבצע צוק איתן" שבהם נפצעו או נהרגו עובדי האו"ם או נפגעו מתקניו. ממשלת ישראל שיתפה פעולה עם המועצה הזאת, שלא כמו עם ועדת האו"ם לבירור העובדות בנוגע לעימות ברצועת עזה ב-2014, שאיתה סירבה לשתף פעולה.

בתקציר ממצאיה, הגיעה ועדת החקירה הפנימית למסקנה לפיה ישראל אחראית לפגיעה בשבעה מתקנים של אונר"א ששימשו כמקלט לאזרחים, ושהם נהרגו 44 אזרחים פלסטינים ו-227 נוספים נפצעו. במכתב הנלווה לתקציר, גינה מזכ"ל האו"ם את ההתקפות וקבע כי "זהו עניין חמור מאין כמותו ששנשלה תקוותם והופר אמונם של אלה אשר סמכו עליהם להגנה וביקשו בהם מקלט ונענו בחיוב".⁸ בתגובה לפרסום דוח ועדת החקירה הפנימית, טענה ממשלת ישראל שהמקרים של האונר"א היו נושא לחקירה מעמיקה מצדה ושנפתחו חקירות פליליות כשזה היה רלוונטי.⁹ אולם, כפי שצוין, נראה שהפצ"ר מורה על סיום הטיפול באירועים אלה לא פתיחה בחקירה, או שהם עדיים מונחים על שולחנו של מנגנון הבירור בחלוף שלושה שנים מהתרחשות האירועים.

אחד מהמקרים האלה הוא אירוע התקיפה בסמוך לבית ספר אונר"א ברפיח שכתוצאה ממנו נהרגו 15 אזרחים, ביניהם 8 ילדים, ונפצעו רבים אחרים. בעת ההתקפה, קרוב ל-3,000 אזרחים תפסו מחסה באותו בית ספר. בהודעתו, הצבא הודה כי אכן אותו בית ספר שימש באותה עת כמחסה לאזרחים שהתפנו מבתיהם. יחד עם זאת, נטען כי הצבא תקף שלושה אנשים רכובים על אופנוע אשר זוהו כפעילים צבאיים, וכי הגורמים המבצעיים לא הבחינו בקבוצת אזרחים אשר עמדו מחוץ לבית הספר. בנוסף, נטען כי האופנוע יצא ממעגל תנועה, וחלף על פני החומה המקיפה את בית הספר, ולא ניתן היה להסיט ממסלולו את החימוש ששוגר לעבר האופנוע. מכאן מצא הפצ"ר כי אין בפגיעה באזרחים כדי להשליך בדיעבד על חוקיות התקיפה ועל כן, לא מצא כי פעילות הצבא מעוררת חשד סביר לביצוע עבירה פלילית.

גרסה דומה לאירוע נמסרה על ידי ישראל לוועדה הפנימית של האו"ם, עמה שיתפה ישראל פעולה, וועדת האו"ם לחקר אירועי העימות ברצועת עזה ב-2014 חקרה את האירוע. הוועדה לבירור מצאה כי נעשה שימוש בכלי נשק בלתי מונחים והגיעה למסקנה כדלקמן:

השימוש בנשק מסוג זה בסמיכות ישירה לבתי ספר של אונר"א, שבהם חסו אזרחים, משולה להתקפה חסרת הבחנה, אשר, בתלות בנסיבות, עלולה להיחשב להתקפה ישירה על אזרחים,¹⁰ ולכן עלולה להוות פשע מלחמה.¹¹

באוקטובר 2016, הגישו עדאלה ואל-מיזאן השגות ליועץ המשפטי לממשלה על החלטת הפצ"ר לא לחקור את האירוע הנ"ל והדגישו כי מדובר בהפרות חמורות של דיני הלחימה שמהוות פשעי מלחמה.¹²

⁸ ר' תקציר מזכ"ל האו"ם ביחס לתקריות מסוימות שהתרחשו ברצועת עזה בין 8 ביולי-26 באוגוסט 2014, ב-S/2015/286, 27 April 2015.

⁹ ר' Israel Ministry of Foreign Affairs, Israel Receives Summary of UN Report on Gaza Conflict, ב-27.4.2015 <http://mfa.gov.il/MFA/PressRoom/2015/Pages/Israel-receives-summary-of-UN-report-on-Gaza-conflict-27-Apr-2015.aspx>.

¹⁰ ר' עוד הכרעת הדין מ-5 בדצמבר 2003, סעיף 57, של בית הדין הבינלאומי הפלילי לענייני יוגוסלביה לשעבר, *Prosecutor v. Galic*, case No. IT-98-29-T, Judgement.

¹¹ דוח ועדת האו"ם לחקר אירועי העימות בעזה ב-2014 (Col), סעיף 446.

¹² הודעה לעיתונות מטעם עדאלה ואל-מיזאן "עדאלה ואל-מיזאן מערערים על החלטת צה"ל לא לחקור הרג אזרחים סמוך לבתי ספר של סוכנות הסעד והתעסוקה של האו"ם בעזה ב-2014", 27 באוקטובר 2016. <https://www.adalah.org/he/content/view/8944>

ארגון זכויות האדם Human Rights Watch ערך תיעוד מעמיק וחקירה של שלושה אירועי תקיפת בתי ספר השייכים לאונר"א ומצא, כי במקרה התקיפה של בית הספר ברפיח החימוש שהשתמש בו הצבא הישראלי הוא מסוג "ספייק" המאפשר למפעילו לצפות במטרה שהטיל "רואה" ובמידת הצורך לשנות, לאחר שהטיל שוגר, את המטרה שעליה מתביית הטיל. מרכז אלמיזאן, אשר גם הוא תיעד את המקרה, זיהה כי שני האנשים אשר רכבו על האופנוע (ולא שלושה כפי שנטען) היו אזרחים ולא לוחמים.

המקרה הזה, אשר הפצ"ר הורה על סיום הטיפול בו ללא פתיחה בחקירה פלילית ונקיטה באמצעים נוספים לאחר שנתיים מהתרחשותו, מדגים בצורה מובהקת את הצורך במנגנון חקירה יסודי, אפקטיבי ושקוף יותר. ממצאי ועדות החקירה של האו"ם וארגוני זכויות אדם מצביעים על כך שההתקפה עלולה להיות בלתי חוקית, חסרת הבחנה ובלתי מידתית. בניגוד לכך, מנגנון הביורור המטכ"לי והפצ"ר קבעו לגבי המטרה, זמן השיגור והבחירה בסוג החימוש כי מדובר בתקיפה חוקית, תוך הפקת לקחים מבצעיים לעתיד. אולם, כפי שציינה ועדת האו"ם, "גם אם ההתקפה כנגד בתי הספר השייכים לאונר"א לא הייתה מכוונת, חלה על הצבא החובה לנקוט באמצעי זהירות ולאמת את זהות המטרה בכדי להימנע מהתקפות על אזרחים או מטרות אזרחיות כתוצאה מרשלנות".¹³

מקרה לדוגמה- ערר על סגירת תיק החקירה בעניין הרג ילדי משפחת בכר

אירוע שהכה גלים ושביגו פתח הפצ"ר בחקירה, היה אירוע הריגתם של ארבעת הילדים בני משפחת בכר עת שיחקו כדורגל על חוף הים בחאן יונס בעזה ביום 16.7.2014. המקרה עורר התעניינות תקשורתית וציבורית בינלאומית נרחבת, בעיקר מפני שהתרחש בקרבת בית מלון בו שהו עיתונאים זרים רבים בעת התרחשות האירוע. הצבא הישראלי לא גבה עדויות מהעיתונאים הללו תוך כדי החקירה שניהל וגם לא מעדים פלסטינים שהיו במקום בעת ההתקפה. ביוני 2015 הודיע הפצ"ר על סגירת תיק החקירה בהעדר אשמה. בתשובתו נטען כי התקיפה בוצעה על יסוד "תובנה מודיעינית" לפיה הוערך כי מדובר "בפעילי הקומנדו הימי של חמא"ס" וכי התקיפה לא חרגה מהוראות הדין או מפקודות הצבא.¹⁴

ועדת האו"ם לחקר אירועי עזה 2014 הייתה מאוד מוטרדת מסגירת התיק הזה, וקבעה שיש "סיבות טובות להאמין שפעילות צה"ל לא עלתה בקנה אחד עם המשפט הבינלאומי ההומניטרי ושהחקירה שהתקיימה בעקבותיה לא הייתה יסודית".¹⁵

באוגוסט 2015 הגישו עדאלה ואל-מיזאן ערר ליועץ המשפטי לממשלה כנגד החלטתו של הפצ"ר לסגור את תיק החקירה. כיום, שנתיים אחר כך, הערר עדיין תלוי ועומד ומונח למעשה על שולחנו של פרקליט המדינה. לתהליך הערר עצמו אין מהלכים שקופים או ברורים, וגם לא לוח זמנים מחייב להחלטה. הנחיות שפרסם היועץ המשפטי לממשלה באפריל 2015 בנושא השגה על החלטות הפצ"ר קבעו מסגרת זמן של 60 ימים מיום קבלת ההודעה על החלטת הפצ"ר להגשת ההשגות. אולם, בהנחיות אין הוראות המתייחסות ללוח הזמנים שבמסגרתו על היועץ המשפטי לממשלה לקבל את החלטתו בערר.

¹³ שם, סעיף 447.

¹⁴ הודעה לעיתונות מטעם עדאלה ואל-מיזאן, "Israeli military closes investigation into killing of four children on Gaza beach," 15 June 2015: adalah.org/en/content/view/8581, Peter Beaumont, "Gaza beach killings: no justice in Israeli exoneration, says victim's father," The Guardian, 15 June 2015: theguardian.com/world/2015/jun/12/gaza-beach-killings-no-justice-in-israeli-exoneration-says-victims-father.

¹⁵ דוח ועדת החקירה העצמאית של האו"ם לחקר אירועי העימות בעזה ב-2014 (Col), סעיף 663.

¹⁷ המידע הועבר מעו"ד מוחמד אל-עלמי מהמרכז הפלסטיני לזכויות אדם, במהלך יולי 2017.

גם המרכז הפלסטיני לזכויות אדם בעזה הגיש באוגוסט 2015 השגה ליועץ המשפטי לממשלה על החלטת הפצ"ר לסגור את התיק. וגם ארגון זה, אף שסיפק לצבא חומרים נוספים, שלח תזכורות וביקש גישה לחומרי החקירה, לא זכה לתגובה עניינית מרשויות הצבא או היועץ המשפטי ביחס למקרה.¹⁶

לאחר קבלת החלטת הפצ"ר לסגור את תיק החקירה ובטרם הגשת ההשגות, המרכז הפלסטיני לזכויות אדם, עדאלה ואל-מיזאן ביקשו גישה לחומרים שעל בסיסם התקבלה ההחלטה. חודש מאוחר יותר לא קיבלו הארגונים כל תשובה ונאלצו להגיש את ההשגות בכדי לעמוד במגבלת הזמן. תשעה חודשים מאוחר יותר, ולאחר פניות לתזכורת ושיחות טלפון, הודיע משרד פרקליט המדינה שהצבא מוכן להעמיד לרשות באי כוח הנפגעים חומר החקירה בכפוף לשיקולי ביטחון מידע. על סמך כך, הוצע לארגונים להיות בקשר ישירות מול הגורמים בצבא וכי פרקליט המדינה ימתין לקבלת השגה מעודכנת. בהתאם לכך, שלושת הארגונים פנו אל הפרקליטות הצבאית והמשטרה הצבאית בבקשה לקבל את חומרי החקירה, ועדיין, יותר משנה אחרי הצהרת פרקליטות המדינה, טרם התקבלה תשובה.

מקרה לדוגמה – ערר נגד סגירת תיק תקיפת בית משפחת אבו דחרוג'

מקרה משפחת אבו דחרוג' הוא עוד המחשה לחוסר הנכונות של ישראל לחקור ולהעמיד לדין. במקרה זה, בליל 22 באוגוסט, 2014, תקף הצבא הישראלי אווירית, באמצעות שני טילים, את בניין המגורים השייך לשפחת אבו דחרוג' במרכז עזה. כתוצאה מהתקפה זו, נהרגו חמישה מבני משפחת אבו דחרוג', מתוכם שני ילדים, נפצעו אזרחים רבים ונגרם נזק רחב היקף לבתים סמוכים. אף שהפצ"ר הכיר בכך שמתקפת הטילים כוונה ישירות אל בית המשפחה ולא כוונה כלפי לוחם או מטרה צבאית, לא נפתחה חקירה ולא ננקטו כל צעדים כלפי המעורבים בה.

במקרה זה נקט הפצ"ר לשון מעורפלת ולא בהירה, והצהיר ש"מסיבה שאינה ברורה – ככל הנראה תקלה טכנית בלתי ניתנת לצפייה מראש – פגע החימוש שנורה לעבר המטרה במבנה מרוחק ממנה". הניסוח מורה שהפצ"ר לא קיים בדיקה יסודית ועצמאית שתאפשר להכריע אם נחוץ לפתוח בחקירה או לא. הצבא סירב גם לספק כל ממצא מהבדיקה או לפרט את הסיבה מאחורי ההחלטה שלא לפתוח בחקירה פלילית, בטענה שכל חומרי התיק מסווגים. בינואר 2017 הגישו עדאלה ואל-מיזאן ערר נגד ההחלטה שלא לחקור את ההרג, והדגישו כי המדובר בהפרה חמורה של המשפט הבינלאומי ההומניטרי. הערר עדיין תלוי ועומד.

המלצות האו"ם בנושא ואי-יישומן ע"י ישראל

במרס 2016 ראה אור דוח מקדמי של הנציב העליון לזכויות אדם של האו"ם (the UN High Commissioner for Human Rights, HCHR), אודות היישום של המלצות ועדת האו"ם לחקר אירועי העימות בעזה ב-2014. לאור מידע שהוגש לו על האופן שבו חוקרת ישראל את אירועי "מבצע צוק איתן", חזר הנציב העליון והדגיש קיומו של "חשש רציני ביחס להעדר אחריותיות לסבבי אלימות קודמים ולהסלמה בעזה, כמו גם לאירועים בגדה המערבית, לרבות ירושלים המזרחית, והאזורים שהגישה אליהם מוגבלת ברצועת עזה".¹⁷ הוא קבע כי "המצב ממשיך להידרדר" ודחק בכל הצדדים ליישם בדחיפות את ההמלצות של ועדת האו"ם.¹⁸

בדוח שלו ממרס 2016, הנציב העליון לזכויות אדם של האו"ם הדגיש את העובדה שלא היה ולו מקרה אחד של העמדה לדין פלילי על יסוד התלונות שהוגשו או אחרות, לרבות בכל התיקים שהוגשו על ידי עדאלה, אלמיזאן וארגוני זכויות אדם נוספים, למעט מקרה אחד של ביזה.¹⁹ במקרה הביזה היו מעורבים שני חיילים שהואשמו בגניבה של 2,420 ₪ מבית בשכונת סג'עיה. המדובר באותה שכונה שבה נהרגו ב-20-19 ביולי 2014, 55 אזרחים, ביניהם 19 ילדים ו-14 נשים, כתוצאה מפעילות הצבא הישראלי שגרמה גם להרס של יותר מ-1800 בתים. בהתייחס למקרה הזה, קבעה

¹⁷ ר' דוח הנציב העליון לזכויות אדם שלהאו"ם מ-7 במרס 2016, סעיף 39, A/HRC/31/40.

¹⁸ שם, סעיפים 96-99.

¹⁹ הנציב העליון לזכויות אדם של האו"ם, הערה 5, סעיף 38.

ועדת האו"ם לחקר אירועי העימות בעזה שלא בוצעה כל חקירה מטעם הצבא, אף שהוא מעלה חשש ממשי שמדובר בפשע מלחמה.²⁰

עוד במרס 2016, אימצה מועצת האו"ם לזכויות אדם (UN Human Rights Council) החלטה שמבטיחה עשיית דין וצדק על כל הפרה של המשפט הבינלאומי בשטחים הפלסטינים הכבושים.²¹ מועצת האו"ם לזכויות אדם קידמה בברכה את דוח ועדת האו"ם לחקר אירועי העימות בעזה ב-2014 והדגישה את חרדתה מ"שנים של הפרות חמורות של המשפט הבינלאומי מתוך חסינות שיטתית [של ישראל], שמאפשרת את הישנותן בלי לשאת כלל בתוצאות" (פסקה 2). עוד הדגישה מועצת האו"ם לזכויות אדם "את הצורך להבטיח שכל האחראים להפרות של המשפט הבינלאומי ההומניטרי ומשפט זכויות האדם הבינלאומי יתנו את הדין באמצעות מנגנוני שיפוט פלילי מתאימים, לאומיים או בינלאומיים, שיהיו הוגנים ועצמאיים" (פסקה 4).

בנוסף, קראה מועצת האו"ם לזכויות אדם לצדדים "לקיים שיתוף פעולה מלא עם החקירה המקדימה של בית הדין הפלילי הבינלאומי ועם כל חקירה שתפתח בעקבותיה" (סעיף 5). לבסוף ביקשה מועצת האו"ם שהנציב העליון לזכויות אדם של האו"ם "יקיים בדיקה מקיפה לפירוט מצב היישום של ההמלצות שהופנו לכל הצדדים מאז 2009 על ידי המנגנונים הרלוונטיים של מועצת האו"ם לזכויות האדם - כוחות משימה קודמים לבירור עובדות, ועדת האו"ם לבדיקת העובדות והליכים מיוחדים (the commission of inquiry and special procedures), מוסדות האמנה של האו"ם (United Nations treaty bodies), משרד הנציב העליון והמזכ"ל בדוחות שלו למועצת האו"ם לזכויות האדם; לזיהוי האופנים של האי-ציות, חוסר היישום והעדר שיתוף הפעולה; להציע אמצעי מעקב שיבטיחו יישום ההמלצות, ולהציג דוח למועצת האו"ם בישיבתה ה-35" (סעיף 8).

ביוני 2017 פרסם הנציב העליון לזכויות אדם של האו"ם את הדוח מטעמו בהתייחס לאמור לעיל.²² הדוח סקר המלצות שהתפרסמו בין 2009 ל-2016 במנגנוני זכויות האדם של האו"ם ומוסדותיו, בניסיון להמחיש את מידת יישומם, לרבות ציות מצד ישראל לחוק הבינלאומי ושיתוף פעולה עם המוסדות הללו. מההמלצות שתחת ביקורת, 27% מהם דנו באחריות ובגישה לצדק, וזה היה התחום הרחב ביותר שנבדק. מתוצאות הדוח עולה שישראל לא יישמה 90% מההמלצות הנוגעות באחריות ובגישה לצדק. נקבע כי "תחושת החסינות של ישראל מתבטאת בהעדר כללי של נטילת אחריות מצד הדרג הגבוה להפרות של המשפט הבינלאומי ההומניטרי במתקפות של 2008/2009, 2012 ו-2014 בעזה, תוך מיצוי הדין עם בודדים, אם בכלל, באז רק בגין עבירות קלות כמו גניבה וביזה".²³ הנציב העליון לזכויות אדם של האו"ם ציין את "כישלונה החוזר ונשנה [של ישראל] לציית לדרישות מערך זכויות האדם כולו לקבל אחריות" ודחק בישראל שוב "לקיים חקירות עצמאיות, חסרות משוא פנים ומהירות של כל הפרות של המשפט הבינלאומי לזכויות אדם וכל ההאשמות בפשעים בינלאומיים".²⁴

בדוח מטעמה, הביעה ועדת האו"ם לחקר אירועי העימות בעזה ב-2014 דאגה מ"חוסר יישום מתמשך של ההמלצות של ועדות חקירה קודמות, של משלחות לבירור עובדות, גופי אמנה של האו"ם, הליכים מיוחדים ומוסדות או"ם אחרים, בייחוד המזכיר הכללי והנציב העליון לזכויות אדם של האו"ם". באותו הקשר ציינו ש"הדבר נוגע בלב ההישנות השיטתית של הפרות בישראל ובשטחים הפלסטינים הכבושים". שנתיים אחרי שפורסם, ובעקבות התחמקות ישראל מהמלצותיו, ברור שדוח זה מצטרף עתה לשורה ארוכה של דוחות והמלצות שישראל אינה מיישמת.

חרף הצהרות חוזרות והמלצות מצד פקידי או"ם ומומחים רבים וכן ארגוני זכויות אדם מקומיים ובינ"ל, ממשלת ישראל ומנגנוני החוק והמשפט שלה אינם מראים כל נטייה ליישם אף לא אחד מתהליכים אלה או לציית להם. חוסר הציות הזה ממחיש את הצורך בכלים חדשים ואמצעי מעקב להתמודדות עם אי נתינת דין ומול כישלונם של מנגנוני הפנימיים של ישראל.

²⁰ דוח ועדת האו"ם לחקר אירועי העימות בעזה ב-2014 (Col), סעיף 293-299.

²¹ ר' החלטת מועצת האו"ם לזכויות אדם, מ-22 במרס 2016, A/HRC/31/L.38.

²² ר' דוח של הנציב העליון לזכויות האדם של האו"ם, A/HRC/35/19, יוני 2017.

²³ שם, פסקה 20.

²⁴ שם, פסקה 69.

חסמים בפני חקירה

המשפט הבינלאומי ההומניטארי ומשפט זכויות האדם הבינלאומי מחייבים מדינות לערוך חקירה כאשר קיים חשד להפרות של דיני הלחימה. על החקירה לעמוד באמות מידה בינלאומיות של **עצמאות, חוסר משוא פנים, יעילות, מיידיות ושקיפות**, וכן העמדה לדין של האחראים להפרות של החוק המקומי והבינלאומי.²⁵

כפי שתואר בהרחבה בדוח זה והודגש על ידי מנגנוני האו"ם השונים, החקירות שמנהלת מדינת ישראל בקשר לאירועי "מבצע צוק איתן" אינן עומדות באמות המידה הבינלאומיות הללו. אופן הטיפול בתלונות שהגישו עדאלה ואל-מיזאן לפצ"ר וליועץ המשפטי לממשלה ממחישות במובהק את הדברים הבאים:

- הצבא הוא עדיין הגוף אשר חוקר את התנהלות עצמו. החקירות נגועות במצב של ניגוד עניינים מובהק שכן הן מתבצעות על ידי מנגנון לא עצמאי השייך לאורגן הצבאי. הפצ"ר עדיין ממלא תפקיד כפול – הוא מעניק ייעוץ משפטי לצבא לפני ובזמן מבצעים צבאיים, ובתום הלחימה הוא המחליט אם לפתוח בחקירה פלילית או לא. התפקיד הכפול הזה מוביל לא אחת למצב שבו הפצ"ר מחויב להחליט אם לחקור את התנהלותו שלו עצמו או של הכפופים לו. מצב כזה הוא במובהק הפרה של הדרישה לעצמאות ומעוררים חשד כבד של משוא פנים;
- הפצ"ר דוחה תלונות תוך העלאת טיעונים מעורפלים והסברים לא מבוססים על צורך צבאי ומטרות צבאיות;
- במקרים רבים מנגנון הבירור המטכ"לי אינו חוקר עדים מחוץ לצבא וקבע שאין בכך צורך;
- הפצ"ר אינו מוכן לחשוף כל מידע על חומרי חקירה, עדים ועדויות, מה שמעצים את החשש להעדר שקיפות;
- אין מסגרת זמן מחייבת לבדיקות ולחקירות;
- משך התהליך וגרירת הרגליים אינם מתקבלים על הדעת, כאשר תהליך שאמור להתקיים במהירות מרבית למעשה מתעכב בלי סוף שלא לצורך. שלוש שנים לאחר המתקפה, ברוב אירועי ההתקפות לא נפתחה חקירה פלילית או שלא התקבל מענה;
- עדיין אין קווים מנחים שעל פיהם ניתן להכריע אם יש לפתוח בחקירה פלילית במקרים שבהם הופרו לכאורה המשפט הבינלאומי ההומניטארי ו/או משפט זכויות האדם הבינלאומי.

הבחנות אלה מתוך "מבצע צוק איתן" מצטרפות לניסיון העבר של עדאלה, אל-מיזאן וארגוני זכויות אדם אחרים בבואם לדרוש חקירה ו/או להגיש עתירה לבית המשפט העליון. מניסיון זה עולות העובדות הבאות:

- נכון להיום בית המשפט העליון מעולם לא הוציא צו לפצ"ר לפתוח בחקירה פלילית או להעמיד לדין אדם כלשהו בגין חשדות להפרות חמורות של דיני הלחימה. כך למשל, בית המשפט העליון דחה עתירה שהגיש עדאלה שדרשה לחייב את הרשויות הרלוונטיות לפתוח בחקירה פלילית בעקבות הפגיעה באזרחים והרס הבתים ברצועת עזה במהלך המבצעים הצבאיים "קשת בענן" ו-"ימי תשובה", משנת 2004. בית המשפט ציין כי לא ימיר את שיקול

²⁵ ר' החלטת העצרת הכללית של האו"ם מ-16 בדצמבר 2005, A/RES/60/147, אשר אמצה *Basic Principles and Guidelines on the Right to Remedy and Reparation for Victims of International Human Rights Law and Serious Violations of International Humanitarian Law*.

דעתם של גורמי התביעה הצבאית בשיקול דעתו שלו וכי העניין אינו מתאים לביקורת בית המשפט.²⁶

- בדין הישראלי הפנימי עדיין לא קיימת חקיקה בנושא פשעי מלחמה ואין חוק פלילי ישראלי המטיל אחריות פלילית ישירה על מפקדי צבא ומנהיגים פוליטיים בגין הפרת המשפט הבינלאומי;
- אפילו יישומן המלא של המלצות ועדת טירקל מ-2013 לא יביא להיענות מלאה לחובותיה של ישראל לפי המשפט הבינלאומי ההומניטרי, ובכל זאת, רוב המלצות הוועדה לא יושמו על ידי ישראל;
- ישראל סירבה לשתף פעולה עם המוסדות הבינלאומיים החוקרים את "מבצע צוק איתן", ולאחרונה עם ועדת האו"ם לחקר אירועי העימות בעזה ב-2014. עקב כך, לחוקרי האו"ם לא הייתה גישה לישראל ולשטחים הפלסטינים הכבושים. העדר שיתוף הפעולה הזה שם לאל מאמצים לאסוף מידע ראשונה ולראות את האתרים בהם התרחשו האירועים שבנידון על מנת לחקור כראוי הפרות של המשפט הבינלאומי ההומניטרי ומשפט זכויות האדם הבינלאומי.

ממצאים אלה מצביעים בבירור על חוסר הנכונות של ישראל לחקור באמת טענות של פשעי מלחמה והפרות חמורות אחרות של המשפט הבינלאומי מצדה, וכן על העדר כוונה מצדה להביא לדין את המבצעים והאחראים. אפילו במקרים הבודדים שבהם התקיימו חקירות, ברור שהן לא היו עצמאיות או בלתי מוטות כנדרש במשפט הבינלאומי, ושסופן להיכשל בהבאת האשמים לדין. מטרת מערכת אכיפת החוק הישראלית ומנגנוני החקירה הפגומים נראית הפוכה דווקא, כשהיא מכוונת בראש ובראשונה להגן על הכוחות המזוינים שלה, וכך להנציח את עליונות החסינות על פני אחריותיות.

---

²⁶בג"ץ 3292/07 עדאלה – המרכז המשפטי לזכויות המיעוט הערבי בישראל נ' היועץ המשפטי לממשלה (פורסם במאגרים, 8.12.2011).